

Тарас Лучук
(Львів)

НЕПОМІЧЕНИЙ ПЕРЕКЛАДАЧ САПФО: МИХАЙЛО СОНЕВИЦЬКИЙ

У статті подано цілісний корпус перекладів українського класичного філолога Михайла Соневицького (1892–1975) із давньогрецької поетеси Сапфо (VII–VI ст. до Хр.). Публікацію присвячено 120-літньому ювілею вченого й перекладача.

Ключові слова: Михайло Соневицький, давньогрецька поезія, Сапфо, переклади українською мовою, текстологія.

Тарас Лучук. Незамеченный переводчик Сапфо: Михаил Соневицкий.

В статье “Неизвестный переводчик Сапфо” впервые в Украине публикуются переводы украинского классического филолога Михаила Соневицкого (1892–1975) из древнегреческой поэтессы Сапфо. Публикация посвящена 120-летнему юбилею ученого и переводчика.

Ключевые слова: Михаил Соневицкий, древнегреческая поэзия, Сапфо, переводы на украинский язык, текстология.

Taras Lapchuk. Unnoticed translator Sappho: Mykhailo Sonevytskyi.

This paper entitled “The Unknown Ukrainian Translator of Sappho” includes Mykhailo Sonevytsky’s Ukrainian translations from the renowned Ancient Greek poet Sappho. This publication is dedicated to the 120th anniversary of an outstanding Ukrainian scholar and translator Mykhailo Sonevytsky.

Key words: Mykhailo Sonevytsky, Greek poetry, Sappho, translations into Ukrainian, textual criticism.

22 квітня 2012 р. виповнилось 120 років від дня народження українського класичного філолога, педагога старої галицької школи, дослідника й перекладача давньогрецької літератури, дійсного члена Наукового товариства ім. Шевченка та Української вільної академії наук, професора Українського вільного університету та Українського католицького університету ім. св. Климентія Папи в Римі Михайла Соневицького (1892–1975). Ця ювілейна дата проминула непомітно, без урочистої академії, без проведення наукової конференції.

Напротывагу до наших (за словами поета) “підлих і скупих часів”, цілковито по-іншому відбувалися ювілейні святкування перед тим. Скажімо, 21 квітня 1962 р., з нагоди 70-ліття М. Соневицького, було організовано в Народному домі в Нью-Йорку урочисту зустріч, на якій сам ювіляр виступив зі спогадами “про умовини праці українського педагога в бурхливих роках двох світових воєн і революційних настроїв між ними”, а відомі митці, журналісти, правники та громадські діячі, які з’їхались до Нью-Йорка, щоб привітати свого вчителя, “відсвіжили в своїх промовах і спогадах образ педагога, що залишився в їх пам’яті завдяки його характерові, високій особистій культурі та всесторонній фаховій підготовці до свого звання учителя і виховника” [3].

Через два десятиліття вшановано й пам’ять видатного педагога й науковця (М. Соневицький відійшов у вічність на 83-му році життя, 30 листопада 1975 р.): 22 листопада 1980 в Нью-Йорку було проведено спільну наукову конференцію НТШ та ВУАН, присвячену п’ятій річниці смерті проф. Соневицького. На цій конференції голова філологічної секції НТШ проф. д-р Василь Лев “накреслив короткими штрихами життєвий шлях, педагогічно-наукову і письменницько-перекладацьку кар’єру та громадську діяльність Покійного, який присвятив труд свого життя вивченню культури клясичного, зокрема грецького світу, яка дала початок європейській культурі”, про М. Соневицького як класичного філолога виголосив доповідь (“на строго академічному рівні”) проф. Григор Лужницький, про улюбленого вчителя, виховника і письменника поділилися своїми споминами його колишні учні, лунали й рецитації перекладів із Піндара й Софокла [2].

Згодом починають виходити друком давніші його переклади. Найперше тут треба згадати випадково знайдений “серед залишених паперів, записок і листів” і виданий під егідою НТШ

переклад Ксенофонтівського “Анабазису” [4], працю над яким було розпочато ще восени 1919 р. в Кам’янці-Подільському під час Визвольних змагань, в яких автор (перекладач) тоді брав участь як вояк Української Галицької Армії, й завершено восени 1944 р., на початках вимушеної еміграції на Захід [4, с. 11–13]. У переддень столітнього ювілею М. Соневицького в Україні опубліковано його переклади з Геракліта Ефеського [28]. Ще через десять років вийшли друком “Спогади старого педагога” [21].

Отож, і тепер, щоб не відбути мовчанкою 120-літній ювілей заслуженого науковця й перекладача, якому доля судила доживати віку на еміграції, я познайомлю допитливого читача з Михайлом Соневицьким як перекладачем пісень давньогрецької поетеси Сапфо, про що раніше ніколи не було розмови. Але спершу варто окреслити загальний контекст його наукової й перекладацької праці в галузі класичної філології.

Класичну філологію М. Соневицький студіював у Віденському університеті ще до початку Першої світової війни. Тут же (щоправда, щойно 1923 р.) захистив дисертацію на тему “Грамматичні конструкції *ad sensum* у Ціцерона” [21, с. 83]. Викладав грецьку та латинську мову в гімназіях Чорткова, Станиславова й Тернополя. На початку 1930-х рр. переселився до Львова, де (аж до виїзду на еміграцію на початку 1944 р.) викладав грецьку мову у Львівській богословській академії.

Поруч із напруженою педагогічною працею, якою заробляв на хліб насущний собі й родині, займався також наукою й перекладами. Переклади (крім “Анабазису” Ксенофонта) згодом пропастилися [21, с. 53]; наукові статті збереглися, адже були надруковані в часописі “Життя і знання”. До цього спричинився Василь Сімович, який, як редактор “Життя і знання”, заангажував нашого ювіляра “на постійного співробітника до античних тем” [21, с. 53]. Згідно зі “Списком праць М. Соневицького” [21, с. 83–84], в часописі “Життя і знання” упродовж чотирьох років (1936–1939) було опубліковано 15 його науково-популярних статей, зокрема: про значення античної культури для сьогодення [26; 10], про античний театр [17; 23], про науку й медицину в давнину [27; 16; 20; 13]; окремо варто вказати на три літературні портрети: Сціпіона Африканського [22], Октавіана Августа [25] й Горация [8].

У міжвоєнне двадцятиліття М. Соневицький здобув собі славу також як письменник, переклавши для юнацтва Гомерові поеми, спершу “Одіссею” – під назвою “Пригоди Одіссея” [18], згодом “Гліаду” – під назвою “Мирмідонський лицар” (у двох частинах) [14; 15].

Певний час (упродовж 1940-го й на початку 1941-го рр.) він працював викладачем на кафедрі класичної філології Львівського університету, а також старшим науковим співробітником у Львівській філії Інституту літератури АН УРСР [21, с. 52–57]. Для нього, як класичного філолога, передбачалося, згідно з планами Інституту літератури, досліджувати впливи античного світу на українську літературу (зокрема, на прикладі творчості Івана Франка). У бібліотеці НТШ у Львові знаходилися рукописи Франкових перекладів з давньогрецької та римської літератур, які й опрацював М. Соневицький. З результатами своєї праці науковець зміг познайомити читача тільки пізніше: спершу, в часі німецької окупації Львова, опублікував переспів Франка з Лукреція [9]; згодом, вже на еміграції, вийшла друком його вичерпна оглядова стаття про Франкові переклади з античних літератур [24].

Обидві піонерські публікації М. Соневицького не були “помічені” в Україні: наприклад, коментатори дев’ятого тому 50-томного “Зібрання творів” Івана Франка, де опубліковано фрагмент “Із Лукреція Кара”, вказали, що “даний уривок – це переспів закінчення поеми “Про природу речей”” [30, с. 513], але жодним словом не згадали про першопублікацію цього переспіву; так само годі шукати за покликами на Михайла Соневицького ані в першопублікації Франкового “Вибору зі старогрецьких поетів” [31, с. 138–324, 487–491], ані в передруці цього “Вибору” [30, с. 112–344, 494–511].

У 1950-х рр. була ще одна прикметна публікація М. Соневицького – рецензія на дві статті (“Дані про грецький діалект у мікенських архівах” і “Чотирикубі кубки царя Нестора: Грецькі предмети в мінойському письмі”) англійського дослідника, дешифрувальника “лінійного письма В” Майкла Вентріса (перша зі статей написана у співавторстві з Джоном Чедвіком) [19]. Як відомо, розвідки М. Вентріса започаткували собою нову наукову дисципліну, що вивчає найдавніший період розвитку давньогрецької цивілізації (мікенологію); згадана рецензія М. Соневицького – перша мікенологічна праця, написана українською мовою. На жаль, вона не знайшла належного відгуку в Україні.

За прямою спонудою й заохотою Патріарха й Кардинала Йосифа Сліпого, Михайло Соневицький упродовж останнього десятиліття свого земного життя працював над фундаментальною "Історією грецької літератури" у трьох томах. За життя науковця вийшов друком тільки перший том, який охоплює архаїчну добу й розглядає епічну та ліричну поезію, початки прози, філософії та драми [11]. Другий том, який розглядає аттичну драму (трагедії Есхіла й Софокла), було опубліковано два роки після смерті автора [12]. Написання цього тому, на жаль, не було завершено. Згідно з авторським задумом, другий том мав би охопити ще історіографію й філософію другої половини V ст. до Хр., а також трагедію під впливом софістики (драми Евріпіда). Третій том, який залишився тільки в планах, "охопив би аттичну комедію, філософію IV ст. до Хр. тощо, завершуючи таким чином класичну добу грецької літератури" [33, с. 100]. Попри свою незавершеність, ця "Історія грецької літератури" є поки що неперевершеним взірцем праці у своїй царині, адже "досі не має собі рівних в українській науці ані за обсягом, ані за глибиною дослідження предмета" [28, с. 152]. Недарма про "Історію" кажуть, що "це немов широка енциклопедія для тих освічених читачів, що не можуть дозволити собі, щоб не знати найстаршої літератури, що стала матір'ю всіх модерних літератур в Європі" [5, с. 4].

Переклади Михайла Соневицького із Сапфо. *Opus magnum* Михайла Соневицького, його "Історія грецької літератури", характеризується не тільки своїм енциклопедичним характером; тут "цінні є чисельні зразки-урипки грецьких творів українською мовою, які через брак перекладів автор сам виготовляв" [33, с. 100]. Повною мірою це стосується розділу "Мелічна монодійна лірика (Алкай, Сапфо, Анакреонт)" [11, с. 338-394], зокрема й підрозділу про Сапфо [11, с. 359-381]. На час виходу першого тому "Історії" (1970) Сапфо була відома в Україні в нових українських перекладах Григорія Кочура [1, с. 146-148] й Андрія Содомори [1, с. 148-150; 7, с. 97-99]. Цитування з Кочура чи Содомори в Соневицького нема, на основі чого можна припустити, що свій сюжет про Сапфо він опрацював до публікації цих перекладів. Автор "Історії" цитує тільки Франкові переклади, головню "Пісні Сапфони" [32]. Але така ситуація має 38 своїх плюсів, адже саме стільки фрагментів із Сапфо Михайло Соневицький подав у своєму перекладі.

Назагал збереглося 213 фрагментів Сапфо. Фр. 1-117 упорядковано за книгами Сапфо, які були відомі вже в епоху еллінізму: із книги першої (1-42), другої (43-52), третьої (53-57), четвертої (58-91), п'ятої (92-101), сьомої (102), восьмої (103), із книги "Весільних пісень" (104-117). Фр. 118-168 – окремі фрагменти (поза книгами), 169-192 – глоси (окремі слова), 193-213 – парафрази [34, с. 53]. Перекладаючи Сапфо, М. Соневицький користувався критичним виданням "Poetarum Lesbiorum Fragmenta" ("Фрагменти лесбійських ліриків" в упорядкуванні Едгара Лобела й Деніса Пейджа) [36], а також монографією Д. Пейджа "Сапфо й Алкей: Причинки до студій над давньою лесбійською лірикою" [35].

Тут подаю "вилущені" з канви оповіді про монодійну лірику переклади Михайла Соневицького із Сапфо (за нумерацією Лобела-Пейджа, яка тепер загально прийнята у класичній філології; український перекладач також використовував цю нумерацію).

(1) *Фрагмент 1*: "Молитва до Афродіти" [11, с. 369-370]:

*Афродіто, безсмертна Зевесова доню,
Баламутко на ясному троні, тебе я благаю,
Не гніти мою душу, о пані велична,
Горем, журбою.
О, зійди, як не раз на мої ти благання
Відмикала, стурбована, брами палати,
З золотого батьківського дому до мене
Ти приходжала
На підмогу. Тягли тебе голуби шпарко,
Бистрі крила їх тінню лягали на землю,
Поки з неба неслися шляхом променястим
В воздушнім морі.
Ти їх слала назад, а сама, преблаженна,
Усміхаючись своїм обличчям безсмертним,
Ти питалася, що мене мучить, чого так
Тужно я кличу.*

І чого мов божевільне серце
Прагне. – “Так кого запалить до тебе,
Щоб любила? Хто ж тобі, Сапфо, нині
Кривдоньку творить?
Як тіка, – шукатиме незабаром,
Не бере дарунків, – давать ще буде,
Як не любить, – швидко тебе полюбить.
Хоч ти й не схочеш”.
О, прийди ж і нині й мене ти визволь
Від тяжких турбот і здійсни всі мрії,
Все, чого бажає душа! В бою тім
Знов стій при мені!

(2) *Фрагмент 2*: “До Афродіти” [11, с. 371]:

О, прийди сюди до святого храму,
Де цвіте твій гай чарівний, а в ньому
Яблунь безліч. На вівтарях димиться
Ладан пахучий.
Тут вода холодна дзюрчить крізь віття
Яблуневі, тут і кущі троянди
Тінь дають; від трепету й шуму листя
Сон огортає.
Там лука зелена, де коням паша,
Весняними квітами вкрита; легіт
Медом дише
(дальші слова пропущені через не увагу різьбаря тексту)
О, прийди сюди у вінках, Кіпрідо,
І ласкаво лий в золотій чаші
Нам нектар той щедро, щоб він мішався
З радістю свята!

(3) *Фрагмент 15* (рядки 9-12) [11, с. 360]:

О Кіпрідо, будь для Доріхи гіркою, щоб вона не чванилася, що вдруге осягнула бажану їй любов

(4) *Фрагмент 26* [11, с. 374]:

Бо кому я добра бажаю, ті найбільш з усіх мене ранять.

(5) *Фрагмент 30*: “Будження молодого” [11, с. 368]:

... а дівчата ...
... всю ніч оспівували б твою любов до твоєї молоді в фіялковій сукні.
Але вставай, іди з юнаками, твоїми однолітками; либонь, менше матимемо сну, ніж дзвінко-голосиста пташка.

(6) *Фрагмент 34* [11, с. 379]:

Ось зірки довкола краси Селени
Геть ховають світлі свої обличчя,
Як вона освітить найбільш у повні
Землю...

(7) *Фрагмент 41* [11, с. 374]:

До вас, мої красуні, моє почування незмінне.

(8) *Фрагмент 44* (рядки 24-26, 30-34):

“Весілля Гектора з Андромахою” [11, с. 367]:

.....
 Солодкозвучній флейти зливались з китарами,
 Ще й калатала брящали; дівчата виводили
 Пісню святу, що лунала до неба геть високо.

Ладану запах, касії та мирри мішалися.
 Всі найстаріші жінки підняли крики радісні,
 Всі чоловіки дзвінку завели враз мелодію,
 Лучника звали Пеана з китарою гарною,
 Славили Гектора та й Андромаху богам рівних.

(9) *Фрагмент 48* [11, с. 369]:

Ти прийшов, як я бажала. Та ти охолодив моє серце, що палало тугою.

(10) *Фрагмент 49*: "До Аттіс" [11, с. 378]:

Ти здавалася мені малою дитиною та й негарною.

(11) *Фрагмент 50* [11, с. 378]:

Бо хто гарний на вигляд, той – гарний; але також той, хто добрий, буде одночасно гарний.

(12) *Фрагмент 57*: "До Аттіс (?)" [11, с. 378]:

Яка це простачка чарує твою душу? По-простому вбрала плаття, не вміючи свого лахміття
 дотягнути до кісточок!

(13) *Фрагмент 58* (рядки 13-18, 25-26) [11, с. 378, 363]:

.....
 Вже старість шкіру мою [морщить] . . .
 ... волосся з чорного [зробилося сивим]...
 ... Але що мені робити? Не може статися...

Я люблю ніжність, мене огортає
 любов до світлості та краси сонця.

(14) *Фрагмент 81* [11, с. 377]:

Діко, вкладай ніжними руками на свої кучері гарні вінки, переплітаючи їх ганусовими гілками. Бо богиня любить гарнозаквітчаних і блаженні харіти хвалять їх, а від незаквітчаних відвертаються.

(15) *Фрагмент 94* [11, с. 372]:

.....
 Справді, вмерти хотіла б я!
 Ось залишила мене, плачучи довго,
 І в сльозах промовляла так:
 "Ох, як страшно нам це стерпіть!
 Сапфо, клянусь, силоміць тебе кидаю".
 Я ж у відповідь їй кажу:
 "Йди, прощай, не забудь мене!
 Добре ти знаєш: тебе так любили ми".
 ... згадай...
 ... вінці з фіялок, із троянд...
 ... ти вклала при мені...
 ... гірлянди з квіток...
 ... на ніжну шию...
 ... миррою, пахучими оліями ти намащувала...

(16) *Фрагмент 95* [11, с. 373]:

Мене огортає бажання вмерти і побачити зарослі лотосом та покриті росою береги Ахеронту.

(17) *Фрагмент 96* [11, с. 373]:

Вона цінила тебе як справжню богиню, вона найбільше раділа твоєю піснею. А тепер вже вирізняється між лідійськими жінками, як по заході сонця рожевоперста Селене (*місяць*) перевищує всі зорі, що кидає світло і понад солоне море і понад квітами вкриті землі. Роса скроплює їх красою, цвітуть троянди, ніжні антріски (?), медяна конюшина. Проходжуючися, вона згадує з тугою добру подругу Аттіс, її бідне серце...

(далі текст пошкоджений)

(18) *Фрагмент 102* [11, с. 369]:

Солодка матінко, я не можу вже ткати тканину.
Струнка Афродіта покорила мене тугою за хлопцем.

(19) *Фрагмент 104a* [11, с. 367]:

Геспере, все ти те зводиш до купи, що Рання зоря розкидала,
Зводиш овечку, приводиш козу, дитину до мами...

(20) *Фрагмент 104b* [11, с. 367]:

[Вечірня зірка] найкраща з усіх зір...

(21) *Фрагмент 105a* [11, с. 366]:

Як те солодке яблучко, що рум'яніє на гілці
Геть на самому вершечку, – його збирачі призабули.
Ні, не забули вони! Та не можуть його досягнути!

(22) *Фрагмент 105c* [11, с. 366]:

Як гіяцинт, що його пастухи десь далеко у горах
Топчуть ногами, – лежить на землі його цвіт пурпуровий.

(23) *Фрагмент 106* [11, с. 366]:

... перевищує всіх, як лесбійські пісні перевищують усі інші.

(24) *Фрагмент 110* [11, с. 367]:

Ноги в придверного щось на сім сажнів,
З п'ять шкур волових сандалії в нього,
Десять шевців над ними трудились.

(25) *Фрагмент 111* [11, с. 367]:

Гей, покрівлю угору!
Гіменею!
Мерщій, столярі, підіймайте!
Гіменею!
Іде молодий, як Арес сам,
Багато за велетня вищій.

(26) *Фрагмент 112* [11, с. 366]:

Гей, молодий щасливий! Сталося, як бажав ти.
Дівчину маєш гожу й шлюб з нею, як бажав ти.

(Далі похвала молодій):

Пишна краса у тебе, очі твої солодкі,
На чарівнім обличчі в тебе любов ясніє.
Справді тебе шанує вічна Афродіта.

(27) *Фрагмент 114* [11, с. 367]:

– Дівочтво моє, дівочтво, чому залишаєш мене, куди відходиш?
– Ніколи, ніколи вже не вернуся до тебе.

(28) *Фрагмент 115* [11, с. 366]:

Гей, молодий, а до чого тебе прирівняти?
До деревця та стрункого тебе прирівняю.

(29) *Фрагмент 120* [11, с. 374]:

Але я не з тих, що носять постійно гнів, в мене забутливе серце.

(30) *Фрагмент 130*: "Ерос" [11, с. 380]:

Солодко-гірке створіння, що повзе ніби гадюка...

(31) *Фрагмент 131*: "До Аттіс" [11, с. 378]:

О Аттіс, ти зненавиділа мене й не думаєш про мене, а полетіла до Андромеди!

(32) *Фрагмент 133* [11, с. 378]:

Андромеда має гарну відплату...

(33) *Фрагмент 137*: "Залицяння Алкая до Сапфо" [11, с. 362]:

Сказати я рад би, так зупиня мене
Ще сором

.....
Якби бажання чисті були твої,
Якби язик твій злого не затівав, –
Очей твоїх не вкрив би сором,
Сміло та чесно ти все сказав би.

(34) *Фрагмент 140*:

"Діялог німф і Афродіти (або дівчат і Афродітиної жрекині)" [11, с. 364]:

– Ой, Адоніс вмира! Що нам робить? Радь, Кітереє!
– Що ж, дівчата, робить? Бийтеся в груди, дріть свої шати!

(35) *Фрагмент 144* [11, с. 378]:

... досить вже мають Горго...

(36) *Фрагмент 150* [11, с. 380-381]:

Не годиться в домі тих, що на службі муз, заводити голосіння.

(37) *Фрагмент 178* [11, с. 380]:

Любить діти більше від Гелло...

(38) *Фрагмент 211*: "Фаон" [11, с. 364]:

Античні відомості вказують, що за легендою Фаон був старим перевізником, якому богиня Афродіта привернула молодість. Знов інша версія (автор старої комедії Кратін) оповідала, що сама богиня Афродіта закохалася в Фаона і сховала його між листям салати. Це піддає думку, що Фаон первісно був демоном вегетації, постаттю дуже близькою до Адоніса, Афродітиного коханця. Адонісів культ прийшов з Орієнту і заклімавався особливо на Лесбосі.

Коментар до перекладів із Сапфо. Переклади Михайла Соневицького із Сапфо можна поділити загалом на дві групи.

Першу групу складають переклади, що відтворюють метричну схему оригіналу: сапфічну строфу (фр. 1, 2, 34); алкеєву строфу (фр. 137); тривіршову строфу, перші два рядки якої – гліконеї, третій – дактилічний акаталектичний тетраметр (фр. 94); п'ятистопний дактиль (фр. 44; цей рідкісний розмір трактують як ліричну імітацію епічного стилю); гекзаметр дактилічний (фр. 104а, 105а, 105с). Різні метричні схеми відтворено й у весільних піснях Сапфо (фр. 106-115).

Іншу групу, кількісно більшу, творять переклади прозою. Цей підхід до перекладу зумовлений “пошкодженістю” текстів Сапфо, які збереглися на папірусах. У таких випадках відтворити метричну схему було годі: як зазвичай вказує сам перекладач, “з уваги на скомплікований метр, що його трудно відчуті в перекладі, подаємо переклад фрагменту прозою” [11, с. 373, прим. 31].

Окремо треба згадати про “Молитву до Афродіти” (фр. 1). Це переклад-контамінація; складається він із двох частин: перші чотири строфи (рядки 1-16) автор “Історії грецької літератури” подав у Франковому перекладі (тому цей текст надруковано курсивом; порівн. цілісний переклад, який увійшов до перекладної добірки, якою часопис “Всесвіт” пошанував Каменяра з нагоди його 150-літнього ювілею [29, с. 4]), наступні три строфи (рядки 17-28) М. Соневицький переклав сам, слушно зауважуючи, що в цих строфах “вийшло у Франка фундаментальне непорозуміння”, адже “в його перекладі Афродіта каже про чоловіків, а в оригіналі говориться про дівчат з гурту Сапфо”. Отож, саме з цієї причини Франків переклад (у трьох останніх строфах) було заступлено перекладом “докладнішим” [11, с. 370]: “У візії поетеси усміхнена богиня прибуває з золотого палацу Зевса і веде сердечну розмову з нею. А на початку і в закінченні молитви Сапфо прагне нової появи богині та її допомоги. Відношення між людиною і божеством інтимне, не шаблонне, як у поетів пізнішої доби. Сапфо щиро вірить у присутність Афродіти. Богиня любови є її опікункою” [11, с. 369].

У перекладених фрагментах зустрічаються жіночі імена, які також треба пояснити. Доріха – справжнє ім’я гетери Родопіди, яка баламутила Сапфиного брата Харакса. Андромеда й Горго – такі ж, як і Сапфо, “служительки Муз”, навіть, можна вірогідно припускати, суперниці Сапфо. Аттіда (в Соневицького, за старою галицькою традицією, “Аттіс”) – улюблена учениця Сапфо. Ученицею поетеси, ймовірно, була також Діка. Згадана у фр. 178 Гелло – це персонаж лесбійського фольклору, “зла богиня, що забирала діти” [11, с. 380]: “за лесбійськими переказами, була собі дівчина на ймення Гелло, яка передчасно померла; вона як примара навідувалася до маленьких діточок, і їхню передчасну смерть приписували саме їй” [34, с. 176].

Нещодавно в серії “Приватна колекція” у Львові вийшла збірка українських перекладів пісень Сапфо [6]. Основу цієї збірки складають переклади Андрія Содомори [6, с. 31-91], а в додатку вміщено переклади й інших перекладачів [6, с. 95-121]. На жаль, перекладів М. Соневицького у цій збірці нема, адже він дотепер залишався непоміченим перекладачем Сапфо. Сподіваюся, що в наступному виданні “Пісень із Лесбосу” поруч з іменами Івана Франка, Агатангела Кримського, Людмили Старицької-Черняхівської, Григорія Кочура, Андрія Содомори та інших стоятиме ім’я ще одного, тепер уже відомого перекладача Сапфо – Михайла Соневицького.

Джерела та література:

1. Антична література: Хрестоматія / [упоряд. О.І. Білецький; Наук. ред. Н. Л. Сахарний]. – Вид. друге, доповн. – К.: Радянська школа, 1968. – 612 с.
2. Барагура В. Наукова конференція в пошану св. п. проф. М. Соневицького / Володимир Барагура // Свобода: Український щоденник. – 1980. – Рік LXXXVII. – Ч. 255. – 6 груд. – С. 5.
3. Ільницький Р. Михайло Соневицький: (У сімдесятиліття видатного педагога) / Роман Ільницький // Свобода: Український щоденник. – 1962. – Рік LXIX. – Ч. 107. – 7 черв. – С. 3.
4. Ксенофонт. Анабазис / Ксенофонт; Перекл. із старогр. мови Михайло Соневицький. – Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто: Наукове товариство ім. Шевченка, 1986. – 237 с.
5. Луців Л. Праця про грецьку літературу і культуру / Лука Луців // Свобода: Український щоденник. – 1978. – Рік LXXXV. – Ч. 213. – 3 жовт. – С. 2, 4.
6. Сапфо. Пісні з Лесбосу / Сапфо; З давньогр. перекл. Андрій Содомора. – Львів: ЛА “Піраміда”, 2012. – 140 с. – (Серія “Приватна колекція”).
7. Содомора А. Пісенна лірика Алкея і Сапфо / Андрій Содомора // Жовтень. – 1968. – № 1. – С. 90–99. – (Рубрика “З світової скарбниці поезії”).
8. Соневицький М. Горацій: (З нагоди двотисячеліття народин великого римського поета) / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1936. – Ч. 6 (105). – С. 169–171.
9. Соневицький М. “Зараза в Атенах” у Франковому переспіві / Михайло Соневицький // Львівські вісті. – 1943. – Ч. 7 (427). – 14/15 січ.
10. Соневицький М. Історичне післанництво Риму / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1937. – Ч. 5 (116). – С. 144–146.
11. Соневицький М. Історія грецької літератури / Проф. д-р Михайло Соневицький. – Рим: УКУ ім. св. Климентія Папи, 1970. – Т. 1: Рання доба. – 682 с. – (Видання Українського католицького університету ім. св. Климентія Папи; Праці філософсько-гуманістичного факультету; V–VI).

12. Соневицький М. Історія грецької літератури / Проф. д-р Михайло Соневицький. – Рим: УКУ ім. св. Климента Папи, 1977. – Т. 2: Грецька трагедія. – 386 с. – (Видання Українського католицького університету ім. св. Климента Папи; Праці філософічно-гуманістичного факультету; XIX).
13. Соневицький М. Медицина за римського цесарства / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1939. – Ч. 7-8 (142-143). – С. 233–235.
14. Соневицький М. Мирмідонський лицар / Михайло Соневицький. – Львів: Рідна школа, 1936. – Ч. 1: Як пробудилася лицарська кров. – 52 с.
15. Соневицький М. Мирмідонський лицар / Михайло Соневицький. – Львів: Рідна школа, 1936. – Ч. 2: Під Іліоном. – 143 с.
16. Соневицький М. Перший лікар-науковець і його доквілля / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1938. – Ч. 10 (133). – С. 285–287.
17. Соневицький М. Початки театрального мистецтва / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1937. – Ч. 1 (112). – С. 216–218.
18. Соневицький М. Пригоди Одиссея / Михайло Соневицький. – Львів: Українська книжка; К.: Українська книгарня товариства "Вернигора", 1918. – 90 с.
19. Соневицький М. [Рецензія]: Ventris M. – Chadwick J. Evidence for Greek Dialect in the Mycenaean Archives (The Journal of Hellenic Studies, Vol. 73, 1953, p. 84–103); Michael Ventris. King Nestor's Four-Handled Cups. Greek Inventories in the Minoan Script (Archeology, Spring 1954, vol. 7, N 1, p. 15–21) / Михайло Соневицький // Записки НТШ. – Нью-Йорк; Париж, 1956. – Т. 165. – С. 115–121.
20. Соневицький М. Розвиток медицини в александрійській добі / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1939. – Ч. 3 (138). – С. 78–79.
21. Соневицький М. Спогади старого педагога / Михайло Соневицький; [упоряд. та ред., післямова й коментарі Степана Яреми]. – Львів: Львівське крайове товариство "Рідна школа"; Наукове товариство ім. Шевченка, 2001. – 112 с. – (Мемуарна бібліотека НТШ; Ч. 7).
22. Соневицький М. Сціпін Африканський / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1938. – Ч. 1 (124). – С. 9–11.
23. Соневицький М. Театральна справа у старовині / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1937. – Ч. 9 (120). – С. 259–261.
24. Соневицький М. Франкові переклади з античних літератур / Михайло Соневицький // Записки НТШ. – Нью-Йорк; Париж, 1953. – Т. 161. – С. 90–142.
25. Соневицький М. Цесар Август: (З приводу двотисячеріччя його народин) / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1937. – Ч. 11 (122). – С. 313–315.
26. Соневицький М. Чому Греція стала колыскою нашої культури / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1937. – Ч. 3 (114). – С. 82–85.
27. Соневицький М. Як народжувалася наука / Михайло Соневицький // Життя і знання. – 1938. – Ч. 1 (124). – С. 82–83.
28. Тихолаз А. Фрагменти Геракліта Ефеського у перекладі М. Соневицького / А.Г. Тихолаз // Філософська і соціологічна думка. – 1991. – № 4. – С. 152–158.
29. Франко І. З перекладів Івана Франка / [Іван Франко] // Всесвіт. – 2006. – № 7-8. – С. 4–5. – (Рубрика "До 150-річчя з дня народження Івана Франка").
30. Франко І. Зібрання творів: У 50-ти томах / Іван Франко. – К.: Наукова думка, 1977. – Т. 9: Поетичні переклади та переспіви. – 527 с.
31. Франко І. Переклади і переспіви із старогрецьких поетів / Іван Франко. – К.: Видавництво АН УРСР, 1962. – 495 с. – (Літературна спадщина; Т. 2).
32. Франко І. Пісні Сапфони / Іван Франко // Літературно-науковий вістник. – 1908. – Т. XLII. – Кн. 5. – С. 303–310.
33. Ярема С. М. Соневицький, його родина та спогади / Степан Ярема // Соневицький М. Спогади старого педагога / Михайло Соневицький; [упоряд. та ред., післямова й коментарі Степана Яреми]. – Львів: Львівське крайове товариство "Рідна школа"; Наукове товариство ім. Шевченка, 2001. – С. 93–108.
34. Greek Lyric / Ed. and Transl. by David A. Campbell. – Cambridge, Mass.; London: Harvard University Press, 1982. – Vol. I: Sappho and Alcaeus. – XIX + 492 p. – (The Loeb Classical Library).
35. Page D. Sappho and Alcaeus: An Introduction to the Study of Ancient Lesbian Poetry / Denys Page. – Oxford: At the Clarendon Press, 1955. – IX + 340 p.
36. Poetarum Lesbiorum Fragmenta / Ed. Edgar Lobel et Denys Page. – Oxford: Oxford University Press, 1955. – XXXVIII + 337 p.